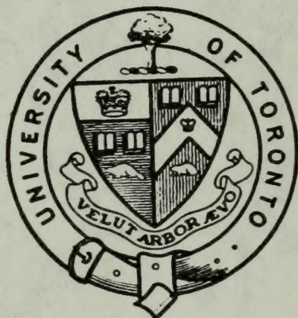

Hrytsai, Ostap
Shchuri

UNIVERSITY OF TORONTO
VELUT ARBOR ÆVO

Др. ОСТАП ГРИЦАЙ

ЩУРІ

МАЛЮНОК З СУСПІЛЬНОГО ПІДЗЕМЕЛЛЯ

ВІДЕНЬ 1922
НАКЛАДОМ „УКРАЇНСЬКОГО ПРАПОРА"

Тогож автора

Естетично-критичні нариси.

1. Корнило Устіянович як драматург. Звіт акад. ґімн. у Львові, 1912.
2. Балляда Шевченка. Звіт акад. ґімн. у Львові, 1914.
3. Естетичні студії. „Діло“, 1913.
4. Дві критики. „Діло“, 1913.
5. Коцюбинський як артист. „Ілюстр. Україна“, 1914.
6. Фрідріх Шіллер. „Всесв. Бібліотека“, Львів, 1914.
7. Шекспір. „Вістник Союза визв. України“, 1916.
8. Коцюбинський. „ „ „ „ „
9. Пісня України. „Воля“, 1919.
10. Василь Стефаник. „Український Прапор“, 1921 і окремо.
11. Ольга Кобилянська. З приводу ювилею. „Український Прапор“, 1921. Передрукували „Промінь“ і „Каменярі“ в Чернівцях.
12. Поет України. Дві студії про Шевченка. „Український Прапор“, 1922.
13. Taras Schewtschenko. „Ukrainische Nachrichten“, 1915.
14. Iwan Franko. „ „ „
15. Lesja Ukrainka. „ „ 1916.
16. M. Kozjubynskyj. „ „ „
17. Der ukrainische Dichter. Kurzer Grundriss der ukrainischen Literaturgeschichte. „Ukrainische Blätter“, 1918. (Передрукувала берлінська „Die Post“).
18. W. Wynnytschenko. „Czernowitzer Ill. Zeitung“, 1918.

I, Л.

Др. ОСТАП ГРИЦАЙ

ЩУРІ

МАЛЮНОК З СУСПІЛЬНОГО ПІДЗЕМЕЛЛЯ

ВІДЕНЬ 1922
НАКЛАДОМ „УКРАЇНСЬКОГО ПРАПОРА“

„Хіба ти не бачиш?
— — — — — — —
То глянь, подивися...“
Шевченко: „Сон“.

Споконвіку під найріжнійшими видами являвся людству дух темряви, тої вбивчої, всеумертвлюючої темряви душ, якої найглибшою признакою є жажда вигубити все, що істнує й жиє, цвите й розвивається. Проти кождого Едену вмів він видвигнути прірви вічної ночі. Проти кождого Елізіюм темний ад. Проти раю сонця понурі простори підземелля. В кождім часі, на кождім просторі людського життя намагався він здобути для своєї вбивчої роботи шмат почви. Все в темряві, все далеко від сонця та зненавидженого ним творчого божества. І стежив у тих безпросвітних адових прірвах за кождим відрухом життя: Лютим, зависним оком, повний одної-одинокої жажди — підгризати, підкопувати, вбивати.

„Нехай буде світло!“ — сказав Бог творчого життя.

А дух темряви відповів: „Нехай буде ніч.“

Споконвіку він ненавидів того Бога, його творче світло і життє. І ставав на прю з усіми його силами. На божих ангелів ішов він злющим

Сатаною, на промінистого Ормузда понурим Ариманом, на світляного Меродаха ворожим Нерґалем, на ясного Озіріса лютим Сетом. Кождий час, кождий нарід знав у своїх переказах сі тисячні види, під якими дух темряви намагався умертвлювати ясні простори творчого життя. І нема культурного народу, який з благословеннєм на устах видвигавби йому жертвенні вівтарі й поклонявсяб йому. Всі найкращі пісні, всі гимни, всі молитви й псальми, якими колись, починаючи від найстарших народів найраншої старини виливалися перші справді релігійні почування людини, прославляють і боготворять творчі сили істнования, життя й порядку: Сонце й небо, день і світло, весну й рістню. А для духа темряви мають тільки своєрідні проклони й таємні, страшні своїми словами закляття.

„— Мов срібні хвилі моря — співає натхнений творець індійських гимнів у книзі Ріґ-Веда*) — розливаєшся ти, о сонце, щоби промощувати та вигладжувати шляхи світа. Сяєвом проміння свого вкриваєш небо все, ранная заграво, о відслони непорочне обличе твоє! Якіж побідоносні, ти світло яснїюче, золотисті стріли твої! Наче герой оттой, стріли якого ворогів проганяють, проганяєш ти, царсько величаве сяйво, темряви чорну юрбу . . .“ **)

---

*) Се одна з 4-ьох святих індійських книг (Vedas), що повстали в 3-тім або 4-тім століттю перед Хр. Вона містить в собі самі релігійні гимни, числом 1028.

**) Прозовий переклад на основі ритмічного перекладу Гефера у творі: „Geschichte der Religion“. Von J. Scherr. 1860. Стор. 105.

Все так і всюди є сонце, сей найкращий символ видимої, позитивної творчости, добрим володарем і могутнім царем життя, а дух темряви — лютуючим рабом, який все наново розторощеним прахом потапає у чорних прірвах ада. Що з того, що иноді великі поети намагалися творити вищі, визвольною думкою проображені подоби духа темряви? У творах сих поетів дух темряви перемінюється в духа вищого, так сказати, ясного змагання і таким лишається у спомині наших душ. Устами Мільтонового Люціфера промовляє щераз дух релігійної реформації XVI. ст. Скаргами Байронового Каїна виливається уся туга XVIII. в. за тим Богом, що його погубив матеріялістичний скептицизм у свідомости людей того століття. Словом — се не Сатани й не Каїни, а свого рода Прометеї. Дух темряви як такий, як проста засада все-знищення, як однозначний символ лютої ненависти до всього розвою й життя, не натхнув ще ніколи ніякого поета ні творця до справді мистецьких подоб. Але може саме тому душливий чад його споконвічної ненависти до всього, що є творчою подобою життя, до всього, що є родючою силою і животворною красою там в горі, на світі сонця — нині такий сам, що й тоді, коли дух темряви — як каже біблія, бунтував ангелів. Чогоб йому вгавати? — Нехай буде вічна ніч, — каже він щераз до своїх прислужників між людьми. І промінний Ормузд знову здрігається:

Він бачить, як у підземеллях темряви на кождий і найкращий корінь розцвітаючого життєвого твору, викохуваного святим сонцем, кидається хмара поганих, ненажерливих — щурів і надгризає їдовитими зубами все, що змагає до соняшних вершин.

Та Ариман регочеться. Він знає, що сі щурі, — се одно з найгрізніщих, найпобідніщих воплочень духа темряви. Ні Сатана, ні ніякий инший демон темряви і знищення не прислужився ідолам багнюки так видатно, як сі невидимі, невловимі, збитою чередою сильні, вічною гнилю годовані й гартовані щурі. Знає Ариман, що навіть Люціфер і сам Сатана у найправдивійших хвилях їх душ в силі почувати тугу за чимсь, що не є адом ні темрявою, а є зоряним небом. А щурі тої туги ні почувати, ні розуміти не будуть ніколи. Колиб вони збитою чередою доповзли до зоряного неба й до ангелів, вони намагалисяб вціпити в них свої зуби і не спочилиб доти, поки не погризлиб останньої зорі. Що воно таке отте сонце, вихвалюване гимнами Ріґ-Веди? Щурі не знають ні гимнів, ні Ріґ-Веди. Вони знають тільки те, що сонце їх воріг і що їм треба загризти на смерть коли не саме сонце, то бодай усе, що росте на землі з його ласки. Вони не почувають ніякої туги за красою, вони багнуть тільки стерва. І гризуть. Від хвилі до хвилі, від ночі до ночі, повні ненаситної жажди темряви і знищення, гнилі і смерти, жажди отруй-

них багнюк. А коли наджертий ними білий квіт життя, на якого пелюстках є ще тепло соняшного цілунку, впаде, конаючи, між них, то щурі без жалю, без ваги, з вереском шейтанів вціпляють в його тремтючих непорочних листках тисячі гострих лютих зубів і жруть їх до тла. І все вони так звикли гризти: до тла, до останньої квіточки, до останнього і найдрібніщого сліду живого життя.

Невидимо, нечутно, скрито.

Навіть Сатана — як голосить мудрість Ізраіля — боровся з полками Господа всеж таки як герой, отверто, як лицар, як защитник достоїнства свого заблуканого духа: Віч до віч, з відкритим чолом, з видимою, лицарською зброєю. Його поконав у двобою Архистратиг. Великий поет всеж таки міг співати про нього як про пропащу велику красу. А пажерливі щурі ніколи ніякого поета не діждуться. Їх підземельної, скритої роботи, захищуваної трівожно мертвою нічю та зачумленою гнилю ніякий поет оспівувати не буде. Вони з каналів і з трупів родяться, трупами жиють і в трупів обертаються. Їх життє — се один-одинокий круговорот смерти: від гнилі до гнилі. І такої долі бажалиб вони цілому світови. На що, чому і для кого ще щось твориться, цвите й розвивається? Кому сього треба? Людям, народам, людству? Але що се таке людина, нарід, людство? Чого їм змагати до якихсь вершин, що їх з глибин щурячих нор навіть і не добачиш? Чому всі

инші не раюють трупом і гнилю, а бажають чогось, що пригадує свіжий воздух і зоряне небо?

І люті щурі збиваються в одну непроглядну сіру лаву й жадливо прислухуються.

Найжадливіще прислухуються вони там, де їх нікчемні вуха зачувають відгуки великої життєвої творчости. Там ось, де громадянський гурт намагається покласти основи ще одної людської суспільности, що хоче жити для бога сонця, творити по його замислам та покланятися красі промінистого світу. Там, де молодий нарід, повний туги за величю батьків, геройською боротьбою за право своєї душі здобуває собі місце в крузі вольного людства. Туди щурам було спішно вже тоді, як Україною кермували ще її первісні князі з їх великими й малими князівствами, їх тугою за золотопрестольним Києвом та їх боротьбами без краю. Тоді щурі вперше почали гаразд раювати наджираннєм першого коріння громадянського життя. Вони перебігали лавами від князівства до князівства, гризли до тла всі коріння ладу й мира та щеміли пекольною втіхою, як слуги Володимира вбивали Ярополка, як прислужники Окаянного різали Бориса і Гліба, як Давидові кати вилуплювали очі теребовельському князеви Васильковиі. Колиж князям прийшлося ставати проти Могалів, що перевалювалися в сторону золотоверхого Київа, щоб різати жінки й діти, брати в полон дівиці й руйнувати золоті церкви, тоді щурі бігли з ве-

реском по українській землі та накликували кождого, щоб не ставав проти Моголів, бо вони — не братимуть таких податків, як князі. Хай Моголи йдуть собі і хай втоплять Україну в морю української крови — а ви не ставайте спільно і згідно до боротьби, а жріться між собою! Так радили щурі, аж вирадили страшну загибіль і руїну.

Та щурам се гаразд. Вони все вміли допильнувати як слід своєї роботи.

Щурі пильно бралися до свого діла й пізніще. В кілька століть опісля, як Україна за порогами Дніпра почала оживати зі смертельного сну, щурі жадливо прислухувалися до найлекшого подиху нового українського життя і до тільки, могли, — зачумлювали його трійливими випарами отаманських крамолів. На Лободу підюджували щурі Наливайка, на Павлюка Кононовича й Онушкевича. На Виговського підбивали сперше Пушкара й Барабаша, а далі Сірка й Ханенка. Проти Петра Дорошенка поставили Многогрішного й Самойловича. Мазепу переконали, що Петрика треба вбити, Палія спіймати й вислати в дарунку щурам у Москву. Тогож Мазепу, що колись співав:

Не маш любви, не маш згоди;
Од Жовтої взявши Води
През незгоду всі пропали,
Самі себе звоювали!

— — — — — — — — —

Жалься, Боже, України,
Що не в купі маєт сини!
Єден живет із погани,
Кличет: „Сюди, отамани!
Ідім матку ратувати,
Не даймо єй погибати“.
Другий Ляхом за грош служить,
По Вкраїні і той тужить:
— — — — — — — — —
„Мати моя, старенькая!
Чом ти вельми слабенькая?
Розно тебе розшарпали,
Ґди аж по Дніпр Туркам дали.
Все то фортель, щоб слабіла,
І аж в конець сил не міла!“
Третій Москві юж голдуєт
І єй вірне услуґуєт.
Той на матку нарікаєт
І недолю проклинаєт . . .“

Та щурі тими проклонами не турбувалися. Вони незабаром раювали задухою пожарищ, гнилю трупів та бездонними багнюками крови після того, як один щур зрадив ворогам гетьманський Батурин, а инший — Ґалаґан йому імя — видав цареви на поталу Запороже. Довгими століттями оттак годувалися ненаситні щурі стрижнем і кровю українського громадянства й народа. Але хіба воно важно щурам, що се громадянство й народ, що се велика, визвольна боротьба? Щурам не треба ніякого громадянства, не треба народу, не треба визвольної боротьби: їм треба тільки темряви й багнюки, грузи й руїн та мертвої гнилі. Бо в тім їм добре живеться. І вони

жадливо, безнастанно, від хвилі до хвилі, від ночі до ночі гризуть, підгризають кожду основу нового життя, ставлену з трудом, з пожертвованнєм усіх сил, усіх талантів гнобленого народу. Стягають у свої багнюки все, що тільки в силі захопити в свої зуби. І чого не зможуть розшматувати, те втоплять в багнюці, а чого не в силі втопити, те розшматують:

На штуки. До крихти. До тла. Бо так велить розбішеній череді плазунів на дні їх вроджена ненависть до сонця і творчого життя.

О — всі вони злющі мов змії і мов змії — хитрі! Колиб щурі чудом перекинулися в людей і людьми опинилися серед того громадянства, якого життєву творчість вони у підземеллях їх темряви руйнують до тла, вони зналиб гаразд виправдати себе. Сказалиб щурі передовсім, що їх руїнна робота — се не туга трупа за трупом, гнилі за гнилю, ничтожности за ничтожністю, а — к р и т и к а! Спасенна критика. Правда, — їх „критичне чуттє“ винюхує все тільки — стерво і тільки стерво. Чогось здорового воно не донюхається ніколи. Коли такий щур стане, скажім, редактором, то він кожду часопись, яку видаватиме, зробить зразцями порожного пустомельства, лайливих балачок і брехні, — немічної та безсоромної як підстаркувата гетера. Проводу щур-редактор не дасть по-вік ніякого: громадянство все буде йти без нього й мимо нього, а він буде витинати ножицями чужі новинки й гор-

лати на весь світ, що він „начальний“ редактор. І письменником любить иноді перекинутися щур. Але тоді між письменниками пізнати його по тім, що він не письменник — а літерат. Що він не творить — тілько пише. Не прочуває, тільки нюхає. Не думає, тільки вигадує. Він ненавидить сих, що творять, прочувають і думають. Щур намагається доказувати, що великі думки — се божевілля, великі почування — погана недуга, а великі твори — перестарілий обман. Щур-літерат рахує початок вселюдського письменства від хвилі, як він у каварні написав „вірш“ про свій перший любовний екстаз. Все, що було перед ним і являється довкола нього, — він намагається стягнути у грязь вічної темряви й загризти. „В началі було Слово“ — проголошує божа книга. Але щур-літерат думає в серці своїм: — „В началі був Я і буду по віки“. Скаже те, запише олівцем, дасть наголовок: „З пісень Безсмертного“ і пічне продавати по всім усюдам, горлаючи, що се не він продає, а ціле людство. А стане щур урядовцем — то він зараз розведе багнюку всяких пороків саме там, де йому приміром для инших бути пристало: багнюку ліни й безжурности, багнюку безсовісности й безсоромности, багнюку повної невідповідальности. А вершиною його урядовання буде безсоромне, подле — злодійство. Нечувано подле тому, що для щура таке злодійство, — се не злочин, а — „дрібничка“. І ціла щуряча родина теж ува-

жає крадіж дрібничкою. „Там не було так страшно, як оповідають," — каже.

От і причина, чому щурам, пів-щурам і чверть-щурам краще заховатися в темряві підземель. І так гризти та підгризати все, що сміє зростати наперекір їх зубам, збитою, сірою лавою. Сірою лавою, в якій не розпізнаєш ні кумедних редакторів, ні злодіїв-касієрів, ні умундірованих хитрунців, які хочуть бути тільки ґенералами, ні жовтодзьобих дурнів, — що то свою погану невіжу покривають страшно гострою, всі-усюди займаючою лайкою... Ні щурівських дипльоматів не розпізнаєш між ними, які скрізь і всюди являються влізливими, нахабними заступниками щурівських гуртів, їх підземель та їх душливих нор. Брудом багнюк обкидують вони все, що не належить до породи щурів. Там, де треба промовити мудре слово, збиваються у глухо мовчазний гурт і кивають тільки значучо головами. А після того, як мудра людина скаже те, що треба сказати, щурі проголошують врочисто: — „Ми се вже давно сказали".

І думають щурі-дипльомати, що ніхто їх хитрости не збагне, ніхто їх вбивчої роботи не бачить. А з тими дипльоматами збиваються в один гурт ще й ріжні щурячі мудреці і всезнайки, каварняні ледарі та коварники, вічно німі декораційні фіґури та маски, крикливі блазни й ліниві Бовдури.

Сі й сотки инших. Бо хто в силі счислити, розпізнати їх? Спільне знамя щурів ще й те, що всі вони беруться не за своє діло. Ґенерали й полковники між ними не військом турбуються, а політикою, ті що були лихими складачами, стають міністрами просвіти. І тому щурі руйнують усе, до чого візьмуться. Великі провідники, великі визволюючі творці всякого культурного громадянства кликали заєдно: „Не марнуйте сил! Пізнайте вашу ціль і шляхи до неї!“ — А хитрі щурі навпаки. Вони бажалиб пожерти ради трупа і гнилі всю силу, всю творчу спромогу життя і бажалиб у похміллю трупячих бенкетів проскреготіти:

„Радуйся, Аримане, ми підгриземо все, що живе. Нехай упаде на дно, у багнюку, туди, де ми!“

Так.

Творчій людині аж страшно за сю адську роботу щурів, що хочуть тільки знищення й заглади, застою й мертвоти, руїни і смерти. Творча людина почуває глибоку звязь з тою Матірю—Землею, якої дитиною виросла, рідним сонцем і рідним воздухом викохана, і працює для неї. Але щурі не тішаться нічиєю працею, не співчувають з ніким, ні з нічим. Вони знають тільки одно, а саме, що всяку нову будівлю на руїнах треба підгризти й повалити. І творча людина кличе до щурів, що в тої Матері від їх роботи очі повні сліз, а серце повне крови.

Але Ариман регочеться.

Він знає, що щурі тільки ждуть тої хвилі, в якій зможуть вціпити свої зуби — в святі очі Матері та в її окрівавлене серце... І знає Ариман, що саме те її серце шматуватимуть щурі з божевільною жаждою виголоднілих гієн. А коли випють з Матері всю кров, усе життє, — тоді вималюють трупови блакитні очі й пурпурне серце, приліплять їй на мертве чоло велику цидулу й собі зарегочуться як шейтани і напишуть на ній великими на весь світ буквами:

„НЕХАЙ ЖИВЕ УКРАЇНА.“

Соборна, вольна, від Кавказу по Сян простягнена, отаманськими мундірами мальована, щурами розїджена Україна...

Друкарня „Адрія“, тов. з обм. пор., Відень, II.

Новелістичні нариси:

19. З циклю: „Казки про Людину“. 1. Невольник 2. Про Анандра та про Змія. 3. Про султана і його жінку. 4. Про Смараґдову Оазу. „Воля“, 1920.
20. Етрурійська ваза. „ „

Публіцистичні нариси:

21. На площі „Сокола-Батька“. Брошура. Львів, 1914.
22. Ляхо-Татари. „Воля“, 1919.
23. Парія безсмертний. „ „
24. Смітник. „ „
25. Кістяк. „ 1920

Віршовані твори:

26. З лірики. Альманах віденської „Січи“. Відень, 1908.
27. Утеча Олекси Перхуна. Поема. Стор. 83. Відень, 1909.

Віршовані переклади:

28. Балляди Шіллера: 1. Боротьба зі змієм. 2. Перстінь Полікрата. 3. Кассандра. 4. Журавлі Ібіка. „Всесв. Бібліотека“, Львів, 1914.
29. Das Lied vom Heereszuge Ihor's. Ein ukr. Gedicht aus dem 12. Jahrh. „Ukrainische Nachrichten“, Wien, 1915.
30. Taras Schewtschenko: Gedichte. Eine Auswahl. „Ukr. Nachrichten“, Wien, 1916.
31. Iwan Franko: Gedichte. Eine Auswahl. „Ukr. Nachrichten“, Wien, 1916.

Примітка: Велика Антольоґія української лірики в німецькій мові — „Anthologie ukrainischer Dichtung“ — виготовлена тимже автором (40 аркушів друку) спочиває невидана в архівах Українського Запомогового Комітету у Відні